

Шкіренко Олена Віталіївна,
аспірантка відділу педагогічної психології
і психології праці ІПООД НАПН України,
м.Київ

УДК 37.034:378.147:34

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ-ПРАВОВИЗНАВЦІВ

Сучасні зміни, що відбуваються в нашому суспільстві, висувають перед навчальними закладами нові завдання у формуванні високодуховної особистості. Одна з головних задач – трансформація загальнолюдських і вищих духовних цінностей в особисті переконання. В особливій мірі це стосується майбутніх правознавців: юристів, слідчих, адвокатів, суддів, прокурорів, котрі повинні розкривати злочини та правопорушення, боротися з корупцією, хабарництвом, допомагати своєю роботою підтримувати порядок у державі та захищати громадян від злочинності. Виконуючи свої професійні обов'язки, правознавцю необхідно усвідомлювати, що він представляє не себе і не свої інтереси, а закон, тому у навчально-виховній роботі з молоддю в юридичних закладах слід постійно розвивати потребу сумлінно набувати юридичні знання, дотримуватись духовно-морального стандарту, служити людям та правді, формувати такі моральні підвалини як чесність, гідність, порядність, відповідальність, совість, честь, милосердя, шляхетність, уміння поставити себе на місце іншого, дисциплінованість і пунктуальність у роботі. Дуже важливо, щоб навчальні заклади сприяли формуванню духовних цінностей, які є джерелом мотивації, планування вчинків, основою свідомості особистості.

Питання вивчення та формування духовного світу особистості знайшли відображення в дослідженнях В.В.Анненкова[1], І.Д.Бежа[3], М.Й.Боришевського [4], С.У.Гончаренко [5], С.О.Захаренка [9], І.А.Зязюна [6],

Е.О.Помиткіна [7], В.В.Рибалки [8], О.В.Сухомлинської [10] та інших дослідників.

Однак, актуальною залишається потреба у розробці сучасних засобів формування духовних цінностей у студентів-правознавців, які отримують вищу юридичну освіту, тому що, на жаль, не духовні, а матеріальні, прагматично-гедоністичні цінності займають важливе місце у житті сучасних юнаків та дівчат, котрі вивчають закони і в майбутньому стануть захисниками законності та правопорядку.

Аналіз отриманих даних під час нашого експериментального дослідження [11], анкетування та бесіди зі студентами зумовили необхідність складання психолого-педагогічної програми формування духовних цінностей майбутнього правознавця, яка передбачає виправдати сподівання молодих людей не тільки в закріпленні і застосуванні необхідних знань у сфері юриспруденції, але й допомогти юнакам і дівчатам зрозуміти духовно-моральні принципи та розвинути свій внутрішній світ, особисті здібності, нахили, риси характеру.

Отже, *мета статті* полягає у висвітленні основних положень психолого-педагогічної програми як важливої основи формування духовних цінностей у майбутніх правознавців.

В основу розробки програми покладено ієрархічну систему особистісних цінностей, класифікацію психологічних властивостей високодуховної особистості студента-правознавця, виявлені психологічні особливості формування духовних цінностей студентів-правознавців [12], психологічні механізми духовного розвитку особистості, актуалізацію духовних цінностей у діяльності правознавця, концептуальна модель процесу формування духовних цінностей, принципи аксіологічно-правового підходу.

Аксіологічно-правовий підхід являє собою сукупність теоретичних уявлень, концептуальних і практичних засобів, своєрідний методологічний інструментарій, який має чітку правову регламентацію, підпорядковуючи

діяльність судово-слідчих працівників у межах закону та передбачає розгляд особистості як найвищу цінність суспільства, вивчення ієрархічно-системної будови цінностей кожного індивіда, враховуючи психологічні, вікові особливості людини, в контексті якої стає можливий цілісний розгляд окремих психічних функцій, процесів, властивостей особистості.

Мета психолого-педагогічної програми формування духовних цінностей майбутнього правознавця полягає в активізації у студентів потреби в самопізнанні, самовдосконаленні та самореалізації у навчально-виховній та суспільно-корисній юридичній діяльності.

Серед головних завдань психолого-педагогічної програми можна виділити наступні:

- сприяти пізнанню студентами власної індивідуальності у зіставленні з класифікацією психологічних властивостей високодуховної особистості майбутнього правознавця і тим самим стимулювати природний інтерес до самопізнання, самокорекції, самовираження, самопокращення;
- формувати духовні цінності у студентів та розвивати потреби у здоровому способі життя;
- сприяти усвідомленню студентами власного бачення світу, мети життя;
- поєднати навчальну діяльність з творчою, корисною роботою майбутніх правознавців;
- трансформувати духовні цінності правознавця в особисті переконання;

Враховуючи специфіку роботи юристів, слідчих, адвокатів, суддів, прокурорів і експертну пораду фахівців, ми вважаємо, що *духовні цінності правознавця* – прагнення знайти істину, встановити або відновити справедливість, повага до прав, свобод, честі і гідності громадян, стійкість до спокус й можливостей легкої наживи та збагачення за рахунок інших, усвідомлення відповідальності перед Богом, людьми та власною совістю за виконану справу, нетерпимість до порушення закону, дотримання принципу презумпції невинуватості, твердість духовно-моральних принципів.

Психолого-педагогічна програма формування духовних цінностей майбутнього правознавця розрахована на 84 академічні години (факультативний спецкурс для студентів-правознавців) та включає міні-лекції, індивідуальні консультації, диспути, бесіди, рольові ігри, семінари, конференції, зустрічі з фахівцями, творчі особисті проекти духовного спрямування, суспільно-корисну діяльність майбутніх правознавців. Тематика занять передбачає чітке окреслення питань, що розглядаються, наочний матеріал, зв'язок з інтересами і проблемами студентів-правознавців, доступні й зрозумілі формулювання, приклади. Під час занять викладач дає студентам стислий конспект основних даних по темах, що вивчаються.

Психолого-педагогічна програма формування духовних цінностей майбутніх правознавців розрахована на студентів першого і другого курсів, для чого розроблено орієнтовний тематичний план для викладачів

Шляхи реалізації програми складаються у певну систему теоретичних та практичних заходів, що сприяють духовному становленню студентів. Кожне окреме заняття побудовано за принципом динамізму навантаження та відпочинку, що підвищує працездатність студентів. Теоретична діяльність завершується практичною, суспільно-корисною роботою: студенти дають безкоштовні юридичні консультації або отримують листи-запитання юридичного характеру від малозабезпеченого населення та готують відповіді, посилаючись на дійсні закони України.

Психолого-педагогічна програма формування духовних цінностей студентів-правознавців передбачає застосування різних діагностичних методик, анкетування, тренінгів, рольових ігор, авторської методики «Шляхом досконалості» під час проведення практичних занять. Методика самовиховання особистості в колективі передбачає використання розробленої нами моделі високодуховної особистості майбутнього правознавця, як еталонної, на основі інтеграції існуючих підходів (особистісно-правового, індивідуально-

психологічного, соціально-психологічного, діяльнісного, вікового та системно-психологічного).

Для активізації творчих, духовних, професійних задумів, розширення світогляду вищезазначена програма пропонує студентам-правознавцям вивчати загальнолюдські надбання, орієнтири у сфері правознавства, історії, культури, мистецтва, науки. Реалізувати цей задум можливо за допомогою цілеспрямованих зустрічей зі справжніми правознавцями-професіоналами, кінострічок та екскурсій до музеїв.

Вирішення чисельних питань і проблем студентів з низьким рівнем сформованості духовних цінностей та деструктивним вектором спрямованості ціннісної орієнтації можливо під час проведення індивідуальних консультацій, коли психологи, викладачі, куратори, намагаються використовувати стратегічний підхід, спрямовуючи зусилля на допомогу студенту у розширенні власної свідомості, у розумінні причин виникнення проблеми та самостійному вирішенню складних життєвих питань та духовно-моральних проблем.

Семінари, конференції, виставки та аукціони творчості дають можливість студентам представити свої творчі особистісні проекти духовного спрямування: реферати, вірші, пісні, малюнки, роботи з флористики, коренепластики тощо.

Двічі на рік студенти-правознавці готуються до Новорічного та Весняних балів. Студенти розподіляють завдання між собою після виявлення творчого потенціалу (методика Е.О.Помиткіна «Свята творчості»). Реалізація потаємних мрій, індивідуальні здібності, фантазія молодих людей, навички самостійної творчої роботи в будь-якій сфері: поезії, прозі, малярстві, особистісному проекті духовного спрямування реалізуються на Аукціонах творчості під час проведення балів.

Спільна робота викладачів і студентів під час підготовки письмової відповіді на запитання полягає в тому, що студент отримує лист-запитання

юридичного характеру від малозабезпеченого населення, готує відповідь під керівництвом досвідчених правників, посилаючись на дійсні закони України.

Спрямованість вищезазначених заходів враховує інтереси студентів, допомагає процесу розвитку їх свідомості та формуванню духовних цінностей.

Експериментальна перевірка психолого-педагогічної програми формування духовних цінностей у майбутніх правознавців проводилась під час формувального експерименту в Академії адвокатури України у м. Києві та Макіївському економіко-гуманітарному університеті.

У формувальному експерименті брали участь студенти-правознавці першого курсу: 97 майбутніх юристів в експериментальній групі та стільки ж студентів у контрольній групі.

Під час формувального експерименту в експериментальній групі проводились теоретичні, практичні заняття та суспільно-корисна діяльність (всі заходи) згідно психолого-педагогічної програми формування духовних цінностей. Зі студентами-правознавцями контрольної групи проводились лише теоретичні заняття та заходи.

До і після формувального експерименту в вищезазначених групах була проведена психодіагностика. Ми використовували ті ж самі психодіагностичні методики, які було застосовано під час констатувального експерименту [11].

У таблиці 1 наведені узагальнені результати показників сформованості духовних цінностей в експериментальній (А) та контрольній (Б) групах (А, Б – до реалізації програми формувального експерименту, А', Б' – після реалізації програми формувального експерименту).

Таблиця 1

Показники сформованості духовних цінностей у студентів-правознавців

n= 97, n'=97

Рівень сформованості	Експериментальна група (п)		Контрольна група (п')	
	А	А'	Б	Б'

духовних цінностей	%	%	%	%
низький	18,6	11,2	18,6	16,2
середній	63,6	65,2	65,2	65,2
високий	17,8	23,6	16,2	18,6

З таблиці 1 видно, що до реалізації програми показники сформованості духовних цінностей в експериментальній та контрольній групах майже не відрізняються.

Після формувального експерименту отримані дані дозволяють констатувати, що в експериментальній групі після реалізації психолого-педагогічної програми формування духовних цінностей у студентів показники сформованості духовних цінностей мають позитивну динаміку: результат покращився на 7,4%. Низький рівень сформованості духовних цінностей був до експерименту 18,6%, але став 11,2%. Середній рівень сформованості духовних цінностей після реалізації психолого-педагогічної програми майже не змінився. Більшість студентів-правознавців (65,2%) мають конструктивний вектор спрямованості ціннісної орієнтації та позитивну ідентифікацію. Вони відчують потребу у самопокращенні, самовираженні, мають доброзичливе ставлення до інших, намагаються вирішувати конфлікти з позиції розуму. Високий рівень сформованості духовних цінностей у майбутніх правознавців збільшився на 5,6% (з 17,75% до 23,71%). Для майбутніх правознавців з високим рівнем сформованості духовних цінностей характерні такі психологічні механізми духовного розвитку, як децентрація, рефлексія, трансценденція, усвідомлення буттєвої єдності, прагнення особистості до абсолютного, досконалого, пошуку істини та встановлення справедливості. Вони свідомо прагнуть захищати права і інтереси громадян, активізувати свій духовно-моральний розвиток для чесного виконання професійних обов'язків правознавця.

У контрольній групі студентів-правознавців показники сформованості особистісних та духовних цінностей після реалізації психолого-педагогічної програми майже не змінились, хоча для цих студентів проводились теоретичні заняття, семінари, конференції, диспути, бесіди, індивідуальні консультації.

Узагальнення та аналіз результатів формувального експерименту підтверджує доцільність проведення не тільки теоретичних, але й практичних занять (тренінги, рольові ігри, складання духовно-морального кодексу правознавця; творчі особистісні проекти духовного спрямування; зустрічі з фахівцями; виставки, та аукціони творчості, перегляд та обговорення кінострічок), участь у суспільно-корисній діяльності (письмові відповіді на листи-питання юридичного характеру, надання безкоштовних юридичних консультацій малозабезпеченому населенню тощо).

Отже, можна зробити висновок, що реалізація психолого-педагогічної програми формування духовних цінностей позитивно впливає на розвиток внутрішнього світу особистості майбутнього правознавця.

Подальші дослідження у цьому напрямі передбачають необхідність обґрунтування методичних рекомендацій практичним психологам, викладачам та кураторам вищих навчальних закладів на основі таких психолого-педагогічних принципів як принцип духовності професіонала, психологізації професійної підготовки, принцип єдності соціалізації та індивідуалізації у професійному становленні особистості.

Список використаних джерел

1. *Анненков В. П.* Особливості формування ціннісних орієнтацій учнівської молоді в умовах промислово-економічного коледжу. Монографія. – К.: Друк ФПУ, 1998. - 137с. – Библиогр.: С. 115-126
2. *Біблія.*- К.: УБТ, 1988- 1523 с.
3. *Бех І.Д.* Особнстісно орієнтоване виховання: Науково-метод. посібник. - К.: ІЗМН, 1998. - 204 с.

4. *Боришевський М.Й.* Духовні цінності в становленні особистості громадянина: Науково-теоретичний та інформаційний журнал АПН України / Педагогіка і психологія, 1997.- № 1 (14).- С.144-150.
5. *Гончаренко Семен.* Український педагогічний словник.- Київ: Либідь, 1997.- 376 с.
6. *Зязюн І. А.* Духовна еліта у суспільстві: інтелігентність і громадянськість / Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: Збірник наукових праць. /За редакцією Л. Л.Товажнянського та О. Г. Романовського. - Вип. 1(5). - Харків: НТУ «ХП», 2003. – С. 32-41.
7. *Помиткін Е.О.* Формування духовних цінностей старшокласників у діяльності шкільної психологічної служби. Дис... кандидата психологічних наук: 19.00.07 / *Помиткін* Едуард Олександрович. – К., - 1998.– 289 с.
8. *Рибалка В.В.* Аксиологічні основи психологічної культури особистості: Навч.-метод. посіб. / В.В. Рибалка – К: АПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих; Ін-т обдарованої дитини; АПН і МОН України, Укр. Наук.-метод.центр прак. психології і соц. роботи. – Чернівці: «Технодрук», 2009.–228 с.
9. Формування духовних цінностей молоді у творчій спадщині О.А. Захаренка. Навч.посіб. / Автори :Захаренко С.О., Орлова Н.В. -Черкаси.: Вид. від. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2006 р. - 252 с.
- 10.Цінності освіти і виховання: Наук.-метод, зб. / За заг. ред. О.В. Сухомлинської, ред. П.Р.Ігнатенка, Р.П.Скульського, упор. О. М.Павліченка. - К., 1997. - 224 с.
- 11.*Шкіренко О.В.* Діагностика сформованості особистісних та духовних цінностей у майбутніх правознавців/ О.В.Шкіренко // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України / За ред. С.Д. Максименка. Т. X, част. 5. – К., 2008. - С. 640 - 647.
- 12.*Шкіренко О.В.* Психологічні особливості формування духовних цінностей у творчо обдарованих студентів-правознавців /О.В. Шкіренко// Структура

особистості обдарованої дитини у віковому вимірі. Матеріали Всеукраїнської науково-практичного семінару (м.Київ, 17 травня 2010р.). – К.: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2010. – С. 273-278.

Summary:

У статті висвітлюються основні положення психолого-педагогічної програми формування духовних цінностей у майбутніх правознавців. Програма сприяє усвідомленню студентами власного бачення світу, мети життя, самопізнанню, трансформуванню духовних цінностей в особисті переконання

Ключові слова: майбутні правознавці, формування духовних цінностей, психолого-педагогічна програма

В статье освещаются основные положения психолого-педагогической программы формирования духовных ценностей у будущих правоведов. Программа способствует осознанию студентами собственного видения мира, цели жизни, самопознанию, трансформации духовных ценностей в личные принципы

Ключевые слова: будущие правоведы, формирование духовных ценностей, психолого-педагогическая программа

The article deals with essential points of the psychological and pedagogical program of formation of the spiritual values of future lawyers. The program helps to the students to realize their own comprehension of the world, their purpose in this life, self-knowledge, development of their inner world, transformation of spiritual values into own principles

Key words: future lawyers, formation of the spiritual values, the psychological and pedagogical program

Шкіренко О.В. Психолого-педагогічні засади формування духовних цінностей у студентів-правознавців

Шкіренко Олена Віталіївна, аспірантка відділу педагогічної психології і психології праці Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, м.Київ.

Контактна адреса: відділ педагогічної психології і психології праці Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, вул. М.Берлинського, 9, м.Київ, 04060. **Контактний телефон:** 066-35-674-45. E-mail: OlenaVitaliya@gmail.com

Рецензія

про статтю О.В.Шкіренко «Психолого-педагогічні засади формування духовних цінностей у студентів-правознавців»

У поданій статті висвітлюються основні положення психолого-педагогічної програми формування духовних цінностей у майбутніх правознавців. Програма сприяє усвідомленню студентами власного бачення світу, мети життя, самопізнанню, трансформуванню духовних цінностей в особисті переконання.

В основу розробки програми покладено ієрархічну систему особистісних цінностей, класифікацію психологічних властивостей високодуховної особистості студента-правознавця, виявлені психологічні особливості формування духовних цінностей студентів-правознавців, психологічні механізми духовного розвитку особистості, актуалізацію духовних цінностей у діяльності правознавця, принципи особистісно-правового підходу, концептуальна модель процесу формування духовних цінностей.

Надалі дослідження означеної проблеми може здійснюватися у напрямку створення науково обґрунтованих методичних рекомендацій практичним психологам, викладачам та кураторам вищих навчальних закладів щодо психологічних особливостей формування духовних цінностей у майбутніх правознавців.

Загалом стаття має наукову цінність і може бути рекомендована до друку.

Рецензент: доктор психологічних наук,
ст. наук. співробітник Інституту
педагогічної освіти і освіти
дорослих НАПН України
Помиткін Е.О.